

פיהמ"ש

ערכים פרק רביעי משנה ה - א

לרמב"ם שיט

ואין הלכה כר' אלעזר (כח).
[א] כלל בדברים האלה את
הדיון במי שאמר משקלי
עלי ופירש מאיזה מין, ובמי
שאמר משקלי עלי סתם
ולא פירש משקלו מאיזה
דבר, ואמר שמי שפירש נותן

אף שנה האמורה בשנת חמש
ושנת עשרים כלמטה הימנה, בין
להקל בין להחמיר. ר' אלעזר אומר
עד שיהיו יתרות על השנים חודש
ויום אחד.

פרק חמישי

[א] האומר משקלי עלי, נותן משקלו, אם כסף כסף, ואם זהב זהב. מעשה
באמה של ידמטייה [ב] שאמרה משקל בתי עלי, ועלתה לירושלם ושקלוה ונתנה
משקלה זהב. משקל ידי עלי, ר' יהודה אומר ממלא חבית מים ומכניסה עד

[י] גד"ו: ירמטיה. ועי' מפארת ישראל.

הערות וביאורים

הרי אינו בפרשת ערכין כלל ופטור לגמרי, משא"כ
בן חמש וכו' הרי הוא בפרשה אלא שנותן פחות, עי'
מהרי"ט אלגאזי (סג ד"ה ואין). וע"ע ערך דל (יח ד"ה
ממניין). (כח) וכ"פ רבינו בחיבורו (סג). (כט) וכ"פ
רבינו בחיבורו (פ"ג ה"ה). (ל) רבינו בחיבורו (פ"ג ה"ו)
כתב: אם היה עשיר ביותר וכו' נותן משקלו זהב וכו'
ואם אינו מופלג בעשירות נותן וכו' אפילו פירות.
עכ"ל. ודייק הרדב"ז (סג) מלשונות אלו שרק אם הוא
עשיר גדול ובעל ממון רב [נמפורסם], תולים בזהב,
אך אם אינו כן אלא עשיר בינוני, נותן הפחות ביותר,
וגם לא אמרינן שיתן דבר בינוני כגון כסף. ולכאורה
צ"ב הטעם הא אין ידוע מה נתכוין כשאמר משקלי
עלי. ואולי נתכוין לכסף או נחושת. אמנם אם יאמר
שנתכוין לזפת ודאי נאמן, אך כשאינו יודע, כגון
ששכח כוונתו, איך יפטר בזפת הא ספק נדרים להחמיר.
והנה עי' זבח תודה (י ע"ג ד"ה ה) שביאר שאין הנידון
אם כשאמר משקלי עלי נתכוין לזפת או לדמים מרובים,
אלא הנידון מה מתיישב עם מה שאמר משקלי עלי,
והוא אמר סתם משקלי עלי ולא נתכוין כלל לסוג
נשקל, וכיון שזפת דבר נשקל הוא יכול ליתנו. אך
כל זה בעני דלא מספקינן שמה נתכוין ליותר מזפת.
אך עשיר בינוני תיקשי, שכמו עשיר גדול תולים
שנתכוין באומרו משקלי עלי לדמים מרובים, אף עשיר
בינוני נימא שנתכוין לדבר בינוני. ועע"ש (ד"ה לפי)
שהעיר דאמנם מריש ההלכה משמע דבעינן עשיר גדול,
אך בסוף ההלכה כתב רבינו 'הכל לפי ממונו ודעתו',
והכוונה לכאורה שיש כמה דרגות חיוב. והביא שבפסקי
תוס' (אות נד) נראה שאין כמה דרגות, אלא כ"ז שאינו
עשיר נותן כופרא. ובעיקר הנידון יש להביא קצת
ראיה מסוגיין (סג), דאמרינן בגמ' מאי אם כסף כסף
וכו', אמר ר"י פירש כסף כסף וכו' ופריך פשיטא
וכו', עיי"ש. ולכאורה אמאי לא אמרינן שכוונת המשנה
אם כסף כסף וכו' שאומדין אותו מהו, אם עשיר גדול

כס"מ (פ"ה ה"ג ד"ה ה) שביאר בב' דרכים. א. שאמנם
לא ילפי רבנן גז"ש ממדבר, דכתיב ביה "מבן חדש
ומעלה", אך מהני לגילוי מילתא שכל מקום שנאמר
'בן חדש' הכוונה למעלה. ב. כמש"כ תוס' (סג) שממה
שנאמר 'מבן' משמע למעלה. עי' לח"מ, תוי"ט, תוס'
חדשים, ביאור מהרי"ח (על המשניות כאן) ומהרי"ט אלגאזי
(פ"ח אות עג). אמנם עי' רש"י (נדרות מט ע"א ד"ה מספקא
ליה) שפירש ד"שנה שנה" הוי גילוי מילתא שיליף
מ"מעלה" שנאמר בבן ששים אף דהוי חומרא וקולא,
וא"כ אף בן חדש יליף מ"מעלה". ועי' רש"ש (סג),
תורה תמימה (ויקרא מ, ה ד"ה והנה) ותוס' חדשים (נמשנה
כאן) שרצו לפירש ברש"י (ד"ה יוס) כפירוש השני בכס"מ.
ולכאורה אין הכרח לומר כן ברש"י, וכן דחה התו"ח
הנ"ל, בפרט שרש"י (נדרות סג) כתב להדיא טעם אחר.
והנה רבינו בפירושו (נדרות פ"ח מ"ו) כתב: חכמים אין
להם ספק שיום שלשים כיום תשעה ועשרים, לפי
שלמדו את זה משנת ערכין שנחשבת שנת עשרים
כשנת תשע עשרה וכו', שנאמר (ויקרא מ, ו) "מבן ששים
שנה ומעלה". עכ"ל. ונראה שהיתה לרבינו גירסא
אחרת ממה שלפנינו, עיי"ש בגמ'. ומבואר מרבינו שלמד
כדעת רש"י, שהרי אם שלשים דערכין כלמעלה הוי
כמש"כ הכס"מ מאי שייכא האי למעלה דששים וכו',
וע"כ כוונת רבינו דאחר דיליף שנה שנה הרי יליף
מלמעלה דששים אף לבן שלשים יום. ואפשר שלא
ראה הכס"מ את פירוש רבינו כאן, ומה שהכריחו
לפרש כן הוא משמעות המשנה דפריך חומרא וקולא,
לא הזכירה אלא 'ששים', חמש ועשרים, ולא הזכירה
בן שלשים, ומשמע שלבן שלשים איכא מקור אחר,
ולא בעינן כלל ללמעלה דבן ששים. וכן עי' בספרי
(סג פרשת ג) שהביא המשנה אך לא הביא כלל דינא
דבן שלשים. ומה שפרש"י (סג) דאחר דילפינן אף
לקולא, בן שלשים נמי ילפינן, יש לדחות דקולא דבן
שלשים קיל טפי מקולא דשאר, דהא אי אמרינן כלמטה

אדם, והיו קורין את היד והזרוע יד, ולפיכך מכנים ידו עד מרפקו במים, והמים ישפכו בלי ספק שהרי יוצאים מהם כשיעור מקום היד והזרוע, ואחר כך יוציא ידו מן החבית ותשאר חסירה, ואז יקח בשר ועצמות כמו שהזכיר ולא יפסיק מליתן בחבית עד שיצופו המים ויתמלא הכלי כפי שהיה לפני שהכניס ידו במים, וישקול (לח) את אותו הבשר והעצמות שבחבית, והוא משקל ידו. וכל זה נכון אלו היה הבשר כאותו הבשר במין ובשיעור, וכן העצמות.

והלכה כר' יוסי (לט). וממה שראוי שתדע מה שאמרו [וע"פ] האומר קומתי עלי נותן שרביט שאינו נכפף מלא קומתו, מלא קומתי עלי נותן שרביט הנכפף (מ).

נתכוין (לא) אלא לדמים מרובים (לב) ולכן נוטלים ממנו משקלו מן היקר שבמתכות והמעולה שבהן, כלומר הזהב, והביא על זה ראיה מן אימה של ידמטיא. ואם לא היה מפורסם בממון נותן משקלו

מכל מה שדרך אנשי אותו המקום לשקול, ואפילו מן הפירות (לג) שדרך אנשי אותה העיר שנדר בה ליקח ולמכור אותן במשקל אם היו בזול (לד), כי הואיל ואין ענינו ידוע (לה) נותן את הפחות שבנשקלים שם. ומרפק הוא "אלמרפק" (לו),

ואע"פ שהיד גבולה באמת אינו אלא מפרק הכף (לז), מכל מקום העיקר כפי שהזכרתי לך בנדרים [פ"ג מ"ו ופ"ו מ"ב-ג, ט]

הערות וביאורים

[מה שנקרא בלשוננו 'מרפק']. ורבינו בחיבורו (שס"ה) כתב עד ה'אציל' [כבגמ' (שס"ג)]. וכתב התו"ט שרבינו פירש כתוס'. וצ"ע לכאורה שהרי רבינו כתב להדיא 'והיו קורין את היד והזרוע יד', וזהו כרש"י שהוא בית השחי. ועי' ערך דל (ד"ה מרפק) שכן הבין במש"כ רבינו 'יד וזרוע', שהכוונה עד בית השחי. וע"ע מקורות וצינונים (מהד' רש"פ סט), ובהערה הבאה. (לז) בד"ו: אע"פ שהיד היא ודאי עד פרק הזרוע, אבל העיקר מה שזכרתי לך בנדרים וכו', והיו קורין ליד ולזרוע יד, ע"כ. ועי' ערך דל (ס) שהקשה הא מסקנת הגמ' (יט ע"ב) ש'דאורייתא קיבורית כולה, בנדרים הלך אחר לשון בני אדם'. ואיך כתב רבינו 'עד פרק הזרוע' [ובתרגומו 'מיפרק הכף']. ותירץ דרבינו גרס בגמרא: קידוש ידים ורגלים עד הפרק דאורייתא, וקיבורית הלכתא גמירי לה, ונדרים הלך אחר לשון בני אדם. ע"כ. וא"כ באמת מדאורייתא יד הוא עד פרק הזרוע [ובתרגומו 'מיפרק הכף'], ולשון בני אדם עד בית השחי. ודלא כתו"ט, עי' הערה הקודמת. (לח) [בד"ו]: ואח"כ שוקל. נראה בלשון רבינו ששקילתו אחר שהוציא מהמים ולא קודם, ועי' תוס' (שס"ה וסוקל) שפירשו בזה שני פרושים, ובמשנה מבואר ששוקל קודם שמכניס. והתו"ט כתב דלפירוש רבינו צ"ל שמה שנאמר במתניתין 'שוקל' אין הכוונה למשקל אלא לשון 'נוטל' הוא, והמשקל האמיתי שהוא העיקר לא נכתב במשנה וממילא ידעין ליה, עי"ש. (לט) וב"פ רבינו בחיבורו (סס). (מ) זו דעת רב יהודה בגמ' (סס), ואמרינן שסבר כרבי עקיבא ד'דייק לישנא יתירא'. וכ"פ רבינו בחיבורו (פ"ג ה"ו), וסותר למה שפסק בחיבורו (הל' מיוס פ"ג ה"ט) דלא כר"ע. ועי' בספר המפתח (מהד' רש"פ סט).

יתן זהב ואם פחות יתן כסף, וכהמשך המשנה דאמה של ידמטיא שודאי נתכוונה לזהב. משמע שאין כמה דרגות. אא"כ נימא דהו"ל למתני' לכתוב דין זה להדיא. (לא) רבינו בחיבורו (פ"ג ה"ו) כתב: אם היה עשיר ביותר ונתכוין למתנה מרובה. עכ"ל. והכס"מ (שס) בתחילה רצה למחוק ה'ויו', משום דלא בעינן למידע שנתכוין למתנה מרובה אלא כך תולים סתמא דעשיר, אך יישב הגירסא שאמנם עשיר הוא אך אפשר שהוא כילי, לכך צריך לדעת שהוא נדיב ונתכוין למתנה מרובה, עי"ש. ובלשון רבינו בפירושו נראה כדרך הראשונה. (לב) בחידושי הגר"ז (יט ע"ב ד"ה גנמ') דייק מלשון זו שאין הביאור שתולים שדעתו לתת זהב, אלא כיון שהוא עשיר הרי דעתו לתת מתנה מרובה ולא ידעין מהי, ומדין ספק נדרים להחמיר' מחייבים אותו היקר מכל, שהוא זהב. וכן צ"ל במש"כ רבינו בחיבורו (פ"ג ה"ו) 'אם היה עשיר ביותר ונתכוין למתנה מרובה נותן משקלו זהב', - דכיון שנתכוין לדמים מרובים, מדין ספק נדרים להחמיר נותן משקלו זהב. (לג) בד"ו: הפחות. (לד) וב"פ רבינו בחיבורו (סס) וז"ל: נותן וכו' מדברים שדרך להשקל באותו מקום, אפילו פירות. עכ"ל. והוא מגמ' (יט ע"ב). אמנם השמיט תרי דינא דגמ' (סס). א. דאפילו כופרא דאיכא דתקל ואיכא דכייל אמרינן שנפטר בזה. ב. דאפילו דמכי בתר דשקלי שדי תרי תלתא, נפטר בזה. וצ"ע הטעם. ועי' כס"מ (שס ה"ה), לח"מ (שס ה"ו), הפלאה שבערכין (יט ע"ב ד"ה ג) וערך דל (שס ד"ה דף). (לה) בזוונתו שאין ענין העושר ידוע ומפורסם. וכ"ה בד"ו: לפי שמאחר שאין אנו יודעין לו עושר. (לו) תרגום מילולי. ורש"י (שס ד"ה עד) ותוס' (ד"ה מפיקין) נחלקו בביאור מהו 'מרפיקו'. לרש"י הוא 'אשיילא' [בית השחי], ולתוס' הוא 'קוד'א'

פיהמ"ש ערכים פרק חמישי משנה ב לרמב"ם שכת

ויהיה אותו השרביט מן המין שפירש. ואם אמר סתם אומדים את מצבו (מא) כפי שנתבאר בהלכה הזאת.

[ב] השומה הזאת היינו שאומרים כמה שוה זה כפי שהוא וכמה הוא שוה באופן שתהיה ידו לאדונו המוכר וישאר לו בו החלק הזה (מב), ורואים כמה יש בין שני

הערות וביאורים

(מא) ורבינו בחיבורו (פ"ג ה"ו) כתב: הכל לפי ממונו ודעתו. ועי' בהערותנו (לעיל נמשא). (מב) כ"פ רבינו בחיבורו (פ"ג ה"ג). והוא כמסקנת אב"י בגמ' (כ ע"ג). (מג) וב"פ רבינו בחיבורו (פ"ג ה"א). (מד) וב"פ רבינו בחיבורו (פ"א ה"א). והקשה הראב"ד (סג) דהא דיליף בגמ' (ו ע"ג) מ"והעמידו" הוא דבשעת הנדר בעינן שיהיה ראוי להעמדה, ולאפוקי גוסס [ויוצא ליהרג], אך אחר שנדר תו לא בעינן ראוי להעמדה, והא דבעינן בגמ' (כ ע"א) העמדה בדין אחר שנדר, לחיובי דיורשין הוא [נדמלוה ע"פ אינו גובה מן היורשין, והשתא דמלוה ע"פ גובין מן היורשין, לא בעינן העמדה בדין כלל]. וביאר הכס"מ (סג) דסבר רבינו דמהא דאמר בגמ' (סג) בסיפא דמתניתין 'מאי יהוה שעמד בדין', משמע שהיה פשוט לגמ' דבעינן העמדה בדין, ואף ללא טעם דגביה מן היורשין. אך עי' רש"י (סג ד"ה מא) ובגמ' (סג ע"ג). ולפ"ז כשמשיני בגמ' הבי"ע כשעמד בדין, הכוונה שכוין שמעיקר חיובא דערכין בעינן העמדה בדין, ממילא גובין מן היורשין, וצ"ע. אמנם ממש"כ רבינו בחיבורו (סג ה"ג) גבי אמר ערך פלוני עלי ומת הנערך דפטור, כיון שהנערך לא עמד בדין, מוכח דסבר רבינו שצריך העמדת הנערך, וכ"ז שלא עמד בדין אין חייב המעריך. ולפ"ז כתב הלח"מ (סג) דאף מש"כ רבינו כאן דאינו חייב מדכתיב "והעמיד והעריך", הכוונה העמדת הנערך. והנה כתוב בתורה (ויקרא כז, ח): ואם מך הוא מערכך והעמידו לפני הכהן והעריך אותו הכהן, על פי אשר תשיג יד הנודר יעריכנו הכהן. ע"כ. ולכאורה הול"ל 'וחייבו הכהן'. ותו הול"ל 'על פי אשר תשיג ידו'. ומשמע ד"והעמידו" אזיל אנערך, והוה שכתב "והעריך אותו", דמאחר שמך הוא מערכך ואינו יכול לתת הערך שקבעה תורה, צריך ערך מחודש לנערך. ועי' הגהות בן אריה שביאר כן. ולכך אמר "על פי אשר תשיג יד הנודר", שהרי קודם עסקינן בנערך. ועי' אבן עזרא (שם) שהעיר מהו "והעמידו לפני הכהן", הרי הכהן עצמו מעמידו. ולפ"ז אפשר שהוא ציווי על המעריך שיעמידו לפני הכהן שיעריכנו הערכה מחודשת. ועי' רש"י (שם), תוס' (ד ע"א ד"ה ולא) ורש"ש (שם).

הערכים ונותן. אבל מי שאמר ערך ידי עלי אינו חייב כלום, לפי שלא קבע ה' ערך לאיברים אלא לכלל האדם החי (מג). וזו היא החומרא שבנדרים יותר מבערכים. ומה שאמר יתנו היורשים ערכו בתנאי שכבר עמד בדין, לפי שאינו חייב בערך אלא לאחר שיעמוד לפני הכהן (מד), אמר ה'

[ב] דמי ידי עלי, שמיין אותו כמה הוא שוה פיד וכמה הוא שוה פלא יר, זה חומר בנדרים מבפרכים. וחומר בפרכים מבנדרים פיצה, האומר ערכי עלי ונת יתנו

וע"ע להלן מקור לדין העמדת עשיר. אמנם יל"ע בלשון רבינו 'העמדה בדין', דזהו לשון הגמ' (שם) גבי חיובא דיורשין, והכא הוציא דין העמדת הנערך ממה שנא' "והעמידו לפני הכהן", והוא דין לעיקר החיוב, ולא בעינן לזה כ"ד אלא כהן. וביותר שבלח"מ (שם) הקשה על דברי עצמו דבעינן העמדת הנערך, מהא דפריך בגמ' (שם) מלוה ע"פ גובה מן היורשים וכו', הא כיון דעסקינן באמר ערכי עלי, הרי ממה נפשך צריך העמדה בדין לעיקר חיובא וכוה נתחייבו אף היורשים. ולכאורה הרי ודאי חלוק העמדה בדין דגמ' לחיובא דיורשין שהוא בפני כ"ד, והעמדת הנערך לעיקר חיובא שהוא לפני כהן, ואף אם עמד לפני כהן ונתחייב לא נתחייבו יורשיו. ועי' משכנות יעקב (חור"מ סי' כא ד"ה והנה ד') מש"כ בזה. ועוד יל"ע ממש"כ רבינו (בפירושו לקמן מ"ד, ובחיבורו שם הכ"ב) גבי דמי פלוני עלי, דהאומר דמי עלי אע"פ שעמד בדין וכו' אין היורשין חייבים ליתן. ע"כ. וא"ע דהעמדה בדין שכתב רבינו הוא מעיקר חיובא דערכין, מאי שייכא גבי דמים. וצ"ע. ועוד יל"ע קצת דאי נימא דמדינא דערכין צריך העמדה, אמאי לא פסק כן רבינו להדיא בחיבורו (תחילת הל' ערכין), הלא זה מתנאי החיוב. ואפשר שנפק"מ גבי כל תאחר דאינו עובר כ"ז שלא העמידו, שהרי לא חייל חיובו. ובעיקר דעת רבינו יל"ע מהיכי תיתי שצריך בכל ערכין העמדה בדין, הרי "והעמידו" דקרא בעני הוא. ועי' תוי"ט. ובאמת דמדינא דמתני' (לעיל פ"א מ"ג) דאין גוסס נערך, ואמרינן טעמא בגמ' (ו ע"ב) דכתיב "והעמידו לפני הכהן" והאי לאו בר העמדה והערכה, מוכח כרבינו, שהרי ודאי נתמעט אף עשיר בשעת הנדר, וע"כ דכולהו בעי העמדה, וכיון שנודר במצב שלא יהיה ראוי להעמדה, נתמעט מהשתא. ואמנם ג"ז תלוי בפלוגתא הראשונים (עי' לעיל פ"ד מ"ב בהערה, שלש שיטות בראשונים בעיקר דין זה) בינא דעשיר בשעת הנדר והעני לאח"מ, האם נקבע דינו לפי שעת הנדר וחייב כעשיר, או שנקבע לפי שעת הערכת כהן ונחשב עני. שא"כ אפשר שאף אם עשיר הוא בשעת הנדר,